

تدوین راهبردهای حقوق مالکیت فکری جمهوری اسلامی ایران

امیر هوشنگ فتحی زاده

استادیار موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی و دانش آموخته دانشگاه عالی دفاع ملی

تضمین نماید. در این مطالعه سعی گردیده با ملاحظه مؤلفه‌های تأثیرگذار مربوطه و ساختار حقوقی و قانونی و هم چنین نظام مدیریتی امور مربوط به حقوق مالکیت فکری نسبت به تدوین راهبردهای مربوطه اقدام گردد. در این تحقیق ضمن استخراج مؤلفه‌های تأثیرگذار داخلی و خارجی و آرایه آن به کارشناسان و نخبگان ذیربط و تعیین میزان و اهمیت و تأثیر هر کدام از طریق ماتریس SWOT راهبردهای مربوطه تدوین گردیده است. با محاسبه مختصات مربوطه و موقعیت‌یابی در تحلیل Space، وضعیت جمهوری اسلامی ایران در موقعیت تدافعی قرار گرفت و پانزده راهبرد نهایی برای آن تدوین گردید.

مقدمه

حقوق مالکیت فکری امروزه در کشورها خصوصاً کشورهای درحال توسعه به یکی از مسائل راهبردی و تأثیرگذار تبدیل شده است به ترتیبی که ارزش دارائی‌های فکری روزبه روز در حال افزایش بوده و بر دارائی‌های مادی پیشی جسته است. در جمهوری اسلامی ایران هم خصوصاً در سال‌های بعد از انقلاب اسلامی به این موضوع توجه بیشتری شده است. سابقه

سازمان جهانی مالکیت فکری / شورای هماهنگی و سیاست‌گذاری حقوق مالکیت فکری / مؤلفه‌های تأثیرگذار بر راهبردها / اداره امور مربوط به حقوق مالکیت فکری،

چکیده

ارزش و اهمیت روز افزون حقوق مالکیت فکری در عرصه‌های مختلف داخلی و بین‌المللی و تأثیر آن بر حوزه‌های مختلف علمی، فناوری، تجاری و اقتصادی سبب گردیده به یکی از حوزه‌های راهبردی تبدیل شود. در این میان هر کشور با توجه به ظرفیت‌ها و رویکردهای خود و میزان اهمیت و ضرورتی که برای این مقوله قایل است نسبت به تدوین راهبردهای مربوطه اقدام می‌نماید. اهمیت این موضوع بر جمهوری اسلامی ایران نیز پوشیده نیست و فعالیت‌های صورت گرفته در چند سال اخیر حکایت از اهمیت این موضوع در جمهوری اسلامی ایران دارد. این تحقیق در صدد تدوین راهبردهای یکپارچه و هماهنگ مطابق با اصول و مقررات حاکم و موازین اسلامی مطابق ارزش‌ها، مأموریت‌ها و منویات مقام معظم رهبری بوده به گونه‌ای که با ملاحظه مؤلفه‌های محیطی حقوق ذینفعان را

قوانین ایران در خصوص مباحث مربوط به حقوق مالکیت فکری به سال ۱۳۰۴ برمی‌گردد که در قانون مجازات‌های عمومی مواد ۲۴۵ تا ۲۴۹ مجازات‌هایی را برای سوءاستفاده کنندگان از مصادیق حقوق مالکیت فکری ذکر کرده است و پس از آن در سال‌های بعد قوانین خاص موضوع حقوق مالکیت فکری به تصویب رسیده که آخرین آن در سال ۱۳۸۶ تحت عنوان قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری به تصویب رسیده است.

این مطالعه به منظور تدوین راهبردهای حقوق مالکیت فکری جمهوری اسلامی ایران انجام شده است.

۱. بیان مسأله

در عصر حاضر حقوق مالکیت فکری یکی از مسائل مهم و اساسی کشورها می‌باشد. از آنجا که موضوع این حقوق با موارد با اهمیتی چون حقوق بشر، بهداشت عمومی، کشاورزی، آموزش، تجارت، سیاست‌های صنعتی، مدیریت تنوع‌زیستی، فناوری زیستی، فناوری اطلاعات، صنایع رسانه‌ای، در تعامل می‌باشد لذا دارای موقعیتی پیچیده بوده که نیاز به توجه خاص دارد. بی‌شک می‌توان گفت حمایت از حقوق مالکیت فکری با تمامی زمینه‌های توسعه انسانی مرتبط بوده و در سیاست‌گذاری‌های مربوط مورد توجه فراوان می‌باشد. حمایت از دانش سنتی، فرهنگ عامه، فولکلور، منابع ژنتیک، محصولات کشاورزی می‌تواند در سایه این حمایت‌ها منشأ اثر جدید باشند.

مالکیت فکری در عصر حاضر به عنوان یکی از مهمترین دارائی‌ها و سرمایه‌های هر کشور محسوب می‌شود. این حقوق در چند دهه اخیر بیشتر مورد توجه قرار گرفته به شکلی که دارندگان این حقوق که بیشتر در کشورهای توسعه‌یافته قرار گرفته‌اند، با توسل به موافقت‌نامه‌های دوجانبه و چندجانبه و مطرح نمودن آن در سازمان‌های بین‌المللی، به دنبال ضمانت اجرای دقیق‌تر و مطلوب‌تر آن می‌باشند.

نظام حقوق مالکیت فکری نظامی پویا بوده که در طی دهه‌های اخیر تغییرات فراوانی نموده است، حقوق جدیدی تعریف گردیده و یا در آستانه معرفی شدن می‌باشد.

حال با توجه به اهمیت حقوق مالکیت فکری در توسعه اقتصادی، تکنولوژیک و علمی کشورها و وجود استانداردهای بین‌المللی گسترده در این زمینه در سطح جهانی، ضروری است که وضعیت و جایگاه ایران را در این حوزه بررسی و کمبودها و خلاءهای موجود را شناسایی کنیم.

تنوع قوانین ملی و بین‌المللی سبب گردیده به علت وجود موضوعات مختلف دستگاه‌های مختلفی در گیر امور مربوط به حقوق مالکیت فکری باشند. از یک سو وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و از سوی دیگر سازمان صنایع دستی و سازمان میراث فرهنگی در گیر می‌باشند. از یک طرف قوه مجریه و از سوی دیگر قوه قضاییه مدعی صلاحیت تولیت این امور می‌باشد و خلاصه دستگاه‌های دیگری مانند وزارت علوم و تحقیقات و فناوری، وزارت جهاد کشاورزی و وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی نیز در گیر این امور می‌باشند.

وضعیت حقوق مالکیت فکری در کشور نیازمند هماهنگی و انسجام می‌باشد. از میان سطوح مدیریتی سطح استراتژیک ملی از اهمیت بیشتری برخوردار است و حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب نیازمند تدوین استراتژی است.

این تحقیق در صدد تدوین راهبردهای یکپارچه و هماهنگ مطابق با اصول و مقررات حاکم و موازین اسلامی مطابق ارزش‌ها، مأموریت‌ها و بیانات مقام معظم رهبری بوده به گونه‌ای که با ملاحظه مؤلفه‌های محیطی حقوق ذینفعان را تضمین نماید. مؤلفه‌های این راهبردها و چرایی و چگونگی آنها نیز در این تحقیق ملحوظ نظر می‌باشد.

در این پژوهش با آسیب شناسی نظام حقوق مالکیت فکری در سطح ملی نسبت به تدوین راهبردهای ملی برای اصلاح آن اقدام می‌شود.

۲. ضرورت و اهمیت تحقیق

نظر به اینکه مقام معظم رهبری سال ۱۳۸۷ را سال شکوفایی و نوآوری نام نهاده‌اند لذا توجه به حقوق مالکیت فکری به عنوان یکی از پایه‌های مهم و اساسی شکوفایی و نوآوری باید

مورد توجه قرار گیرد چراکه تأثیر مستقیم و غیرقابل انکاری بر این امر دارد

در همین راستا رهبر انقلاب در دیدار استادان دانشگاه‌های استان خراسان در دانشگاه فردوسی مشهد فرموده‌اند: این که من مسأله‌ی تولید علم و شکستن مرزهای علم را مطرح کردم، به خاطر این است و باید آن را جدی بگیرید. حوزه‌ها سهمی دارند در بخشی، دانشگاه‌ها هم سهم عمده‌ای دارند در بخش دیگری. امروز اساتید و مدیران دانشگاه باید اینگونه به دانشگاه نگاه کنند [۱].

۳. سابقه موضوع در اسناد بالادستی

رویکردها و تأکیداتی که در اسناد و مقررات بالادستی مورد توجه بوده ضرورت انجام این تحقیق را تبیین می‌نماید. نظر به اینکه در مقررات کلان حاکم بر کشور و همچنین در اسناد مهم دیگر مانند برنامه پنجم توسعه، سند چشم‌انداز بیست ساله‌ی جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، نقشه‌ی جامع علمی به گونه‌ای به موضوع حقوق مالکیت فکری و اجرای آن توجه شده است، لذا ضرورت دارد تا با ملاحظه این مقررات و ایجاد انسجام و هماهنگی میان آنها با تدوین برنامه‌ها و راهبردهای مقتضی، شرایط اجرای آنها را فراهم نمود.

۴. هدف تحقیق

تدوین راهبردهای حقوق مالکیت فکری در سایه شناخت مؤلفه‌های تأثیرگذار، شناخت محیط داخلی و خارجی و شناخت نظام ساختاری و مدیریتی حقوق مالکیت فکری کشور.

۵. سوال تحقیق

راهبردهای حقوق مالکیت فکری در کشور با ملاحظه مؤلفه‌های محیطی کدامند و دارای چه مؤلفه‌هایی می‌باشند؟

۶. فرضیه‌ی تحقیق

میان مؤلفه‌های محیطی و راهبردهای حقوق مالکیت فکری رابطه‌ی معنادار وجود دارد.

۷. متغیرهای تحقیق

متغیرهایی که در این تحقیق مورد توجه می‌باشند عبارتند از:
متغیر وابسته: حقوق مالکیت فکری
متغیر مستقل: مؤلفه‌های تأثیرگذار بر راهبردهای حقوق مالکیت فکری
متغیرهای تعدیل کننده: عوامل ساختاری، مدیریتی و محیطی

۸. نوع تحقیق

نوع تحقیق توسعه‌ای کاربردی است.

۹. روش تحقیق

روش پژوهشی آمیخته (متغیرهای کمی و کیفی، داده‌های کمی و کیفی) با استفاده از روش‌های موردی زمینه‌ای بوده و از کیفی به سوی کمی خواهد بود.

۱۰. جامعه آماری

جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش هفتاد نفر بوده که به شرح ذیل از سازمان‌های ذیربط می‌باشد:

- استادان واحدهای حقوق مالکیت فکری در دانشگاه‌های کشور

- محققین صاحب مقالات علمی و پژوهشی مرتبط با حقوق مالکیت فکری شاغل در موسسات علمی و پژوهشی کشور

- ناشران فعال با سابقه در حوزه چاپ و نشر آثار (بیش از ۲۰ سال)

- هنرمندان فعال و با سابقه و صاحب آثار متعدد

- دست‌اندرکاران مربوط به حوزه حقوق مالکیت فکری

درستگاه‌های ذیربط (سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، وزارت ارشاد، وزارت جهاد کشاورزی،...) که در مقام سیاست‌گذاری تصمیم‌گیری و کارشناسی بوده و دارای بیش از هشت سال سابقه مرتبط می‌باشند.

۱۱. روش گردآوری

الف) روش کتابخانه‌ای علمی و تخصصی شامل کتاب‌های

۱۴. وضعیت حقوق مالکیت فکری در جمهوری اسلامی ایران

۱۴-۱. قوانین مربوط به مالکیت فکری

حمایت از حقوق مالکیت فکری در ایران سابقه‌ای دیرینه دارد و به اوایل قرن بیستم بر می‌گردد. نخستین قانون در این زمینه قانون مجازات‌های عمومی ۱۳۰۴ و پس از آن «قانون علامات صنعتی و تجاری» بود که در سال ۱۳۰۴ (۱۹۲۵) به تصویب رسید و در سال ۱۳۱۰ (۱۹۳۱) نیز «قانون ثبت علایم و اختراعات» جایگزین آن شد. در سال ۱۳۸۶ (۲۰۰۸) نیز مجلس شورای اسلامی اجرای آزمایشی «قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری» را به مدت پنج سال تصویب کرد که اکنون در حال اجراست. در زمینه حق نسخه‌برداری هم اولین بار در سال ۱۳۴۸ (۱۹۷۰) «قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان» به تصویب رسید که «قانون ترجمه و تکتیر کتب و نشریات و آثار صوتی» مصوب سال ۱۳۵۲ (۱۹۷۳) آن را تکمیل می‌کند و نیز در سال ۱۳۷۹ (۲۰۰۰) «قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای» به تصویب رسیده است. در تاریخ ۸۳/۱۱/۷ (۲۰۰۵) هم «قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی» برای حمایت از نشانه‌های جغرافیایی به تصویب رسید.

۱۴-۲. مؤسسات مسؤل اجرای مالکیت فکری

در ایران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، واحد امور مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مسؤل اصلی مسائل مربوط به مالکیت ادبی، علمی و هنری است و مسائل مربوط به مالکیت صنعتی به قوه قضاییه (سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، اداره مالکیت صنعتی) مربوط می‌شود. سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی کشور نیز در عملیاتی کردن سیاست‌ها و برنامه‌ها در زمینه ایجاد فناوری در سطح ملی و صدور تأییدیه علمی و بررسی قابلیت اجرایی و صنعتی شدن اختراعات یا طرح‌های پیشنهادشده مشارکت دارد.

در تاریخ ۱۳۸۲/۲/۱۶ هیأت وزیران مطابق مصوبه ۷۴۰۷۲/۲۸۵۳۲ هـ. وزارت دادگستری را به عنوان نماینده دولت

علمی و تخصصی، اسناد و مدارک دست اول، آرشیو سازمان‌های رسمی و سایت‌های آکادمیک اینترنتی،
(ب) روش میدانی با استفاده از مصاحبه (باز و بسته) و پرسشنامه (باز و بسته) و تکنیک دلفی.

۱۲. تجزیه و تحلیل متغیرها

برای متغیرهای کمی از آمار توصیفی و استنباطی شامل مجذور کا و با استفاده از نرم‌افزار spss و برای متغیرهای کیفی از تحلیل محتوی، استفاده خواهد شد. و در ضمن جهت تدوین راهبرد از ماتریس SWOT استفاده خواهد شد.

۱۳. پیشینه تحقیق

از مطالعات مرتبط می‌توان به پایان نامه دکترای آقای حسین نوروزی در دانشگاه تهران در سال ۱۳۸۶ تحت عنوان جهانی شدن و توسعه حقوق مالکیت فکری در اقتصاد جهانی اشاره نمود. همچنین پروژه تحقیقاتی بررسی اثرات اقتصادی و تجاری اجرای استانداردهای بین‌المللی حقوق مالکیت فکری از جمله تریپس در ایران و بررسی تجربه سایر کشورها از جمله تحقیقاتی است که به این موضوع پرداخته‌اند.

طرح راهبرد ملی حقوق مالکیت فکری چین [۲] از جمله موضوعات بین‌المللی مرتبط می‌باشد.

این طرح راهبردی در ۵ ژوئن ۲۰۰۸ توسط دولت مرکزی چین تهیه شده است. در مقدمه این طرح بیان گردیده که هدف از آن بهبود ظرفیت‌ها، استفاده مطلوب و حمایت و اداره امور مربوط به حقوق مالکیت فکری می‌باشد تا از این طریق جامعه‌ای مرفه در تمامی ابعاد ساخته شود [۳].

سیاست‌های مربوط به علم و فناوری هندوستان [۴] از جمله تحقیقاتی است که وزارت علم و فناوری هندوستان در سال ۲۰۰۲ سیاست‌های مربوط به علم و فناوری را تدوین نموده است [۵].

مجموعه این مطالعات به موضوع حقوق مالکیت فکری مرتبط بوده و تاحدودی به اهمیت تدوین راهبرد اشاره نموده‌اند.

جمهوری اسلامی ایران در سازمان جهانی مالکیت معنوی تعیین می‌نماید

در پی آن در تاریخ ۸۵/۱۲/۱۶ مطابق مصوبه ۳۶۸۹۴/ت/۱۶۹۰۲۵ هـ اقدام به اصلاح مصوبه ۱۴۷۷۲۱/ت/۳۵۱۵۸ هـ نموده و دستگاه اجرایی طرف عضویت مندرج در ردیف‌های ۵۹، ۶۰ و ۶۱ تصویب نامه اخیر الذکر را از سازمان ثبت اسناد و املاک کشور به وزارت دادگستری اصلاح می‌نماید.

در همین راستا در تاریخ ۸۶/۲/۱۷ مطابق مصوبه ۲۲۴۲۸ ت، ۳۵۹۰۴ هـ به شرح ذیل شورایی را جهت سیاست‌گذاری ملی و هماهنگی دستگاه‌های اجرایی در زمینه مالکیت معنوی تأسیس می‌نماید:

هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۶/۶/۱۲ بنا به پیشنهاد شماره ۷۱۸۴۷ مورخ ۱۳۸۵/۶/۲۰ معاونت حقوقی و امور مجلس رییس جمهور و به استناد تبصره (۵) الحاقی به ماده پنج واحده قانون عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در سازمانها و مجامع بین‌المللی - مصوب ۱۳۷۰ - تصویب نمود:

متن زیر به تصویب نامه شماره ۷۰۷۴/ت/۲۸۵۳۲ هـ مورخ ۱۳۸۲/۲/۱۶ الحاق می‌گردد:

شورایی با مسئولیت وزیر دادگستری و عضویت رئیس سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و معاونین وزاری علوم، تحقیقات و فناوری، فرهنگ و ارشاد اسلامی، ارتباطات و فناوری اطلاعات، امور خارجه، جهاد کشاورزی، بازرگانی و صنایع و معادن، نمایندگان سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و سازمان میراث فرهنگی و گردشگری جهت سیاست‌گذاری ملی و هماهنگی دستگاه‌های اجرایی در زمینه مالکیت معنوی و اجرایی نمودن برنامه‌های همکاری با سازمان جهانی مالکیت معنوی تشکیل می‌گردد.

دبیرخانه شورای یاد شده در سازمان ثبت اسناد و املاک کشور مستقر خواهد بود.

سازمان ثبت اسناد و املاک کشور از دستگاه‌های غیر قضایی قوه قضاییه، سالیان متمادی است که به عنوان مرجع اصلی امور مربوط به حقوق مالکیت فکری در کشور انجام وظیفه می‌نماید.

بررسی‌های به‌عمل آمده بیانگر این است که این مهم طی قانون، حکم و یا تفویض اختیاری قبل از تصویب قانون سال ۱۳۸۶ به این سازمان محول نگردیده است، بلکه از آنجا که پیش از انقلاب اسلامی کلیه امور مربوط به امور دادگستری اعم از قضایی و اداری توسط وزارت دادگستری انجام می‌شده و پس از انقلاب و تفکیک وظایف و مسئولیت‌های وزارت دادگستری و قوه قضاییه، به علت ویژگی شبه قضایی فعالیت‌های سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، این سازمان زیر نظر قوه قضاییه به فعالیت خود ادامه داده است.

توضیح آنکه در ذیل اصل یکصد و پنجاه و ششم قانون اساسی نیز که وظایف قوه قضاییه احصاء گردیده صرفاً تحقق بخشیدن عدالت و احیای حقوق عامه مردم و نظارت بر حسن اجرای قوانین و امور قضایی را مورد توجه و تأکید قرار داده است و مؤکداً اینکه سازمان ثبت اسناد و املاک کشور در هیچیک از اهداف و وظایف خود به موضوع حقوق مالکیت فکری به مفهوم عام آن اشاره ای ننموده و فقط در این راستا به ثبت علائم و اختراعات و مالکیت صنعتی بسنده نموده است.

یادآوری این نکته نیز ضروری است که نظر به تقسیم حقوق مالکیت فکری به حقوق مالکیت صنعتی و حقوق مالکیت ادبی و هنری و ارتباط شق اخیر با وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی - اگر چه این وزارتخانه در این حوزه در حال حاضر هیچگونه مرجعیت بین‌المللی ندارد - با این وجود مانع از این نخواهد بود که کلیه حقوق مالکیت فکری را تحت نظارت سازمانی خاص ندانیم .

با استناد به دو اصل یکصد و سیزدهم و یکصد و بیست و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رئیس جمهوری پس از مقام معظم رهبری عالی‌ترین مقام کشور است و همچنین مسئولیت امضای کلیه اسناد بین‌المللی را پس از تصویب مجلس شورای اسلامی بر عهده دارد، لذا اصلح است که در یک تفسیر موسع از وظایف و حقوق محوله، این موضوع را نیز از موضوعات تحت نظارت قوه مجریه و دولت دانست که نماینده رسمی کشور در کلیه محافل و مراجع بین‌المللی محسوب می‌گردد اگر چه به دلایل صدرالذکر هم اکنون تحت نظارت قوه قضاییه می‌باشد.

به نظر می‌رسد که از نظر حقوقی و قانونی و رعایت اصول

۱۵. مطالعه و بررسی مؤلفه‌های تأثیر گذار

۱۵-۱. مؤلفه علم و فناوری در حقوق مالکیت فکری

با توجه به نابرابری موجود بین کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه به نظر می‌رسد که آثار ایستای حمایت از حقوق مالکیت فکری (منظور آثار به دست آمده به فرض ثابت بودن تمامی شرایط) به نفع کشورهای توسعه یافته است که از نظر دارایی‌های فکری وضع بهتری دارند. برای مثال، برآورد بانک جهانی حاکی از آن است که اجرای موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) از نظر افزایش ایستای درآمد حق اختراع به نفع کشورهای توسعه یافته است و آمریکا سالیانه ۱۹ میلیارد دلار سود خواهد برد، در حالی که کشورهای در حال توسعه و تعدادی از کشورهای توسعه یافته نیز زیان خواهند دید و کشور کره بیشترین زیان را خواهد دید (۱۵ میلیارد دلار) [۶].

ولی از نظر آثار پویای حمایت از حقوق مالکیت فکری و تأثیر آن بر انتقال تکنولوژی از طریق تجارت، سرمایه‌گذاری خارجی و اعطای لیسانس و به‌طور کلی تأثیر آن بر توسعه اقتصادی نمی‌توان به این سادگی قضاوت کرد. به‌طور خلاصه، در مورد رابطه حقوق مالکیت فکری با جذب تکنولوژی خارجی نظرات متعارضی وجود دارد. طرفداران حقوق مالکیت فکری استدلال می‌کنند که حمایت از این حقوق در کشورهای در حال توسعه باعث افزایش درآمد و اطمینان و در نتیجه انگیزه شرکت‌های خارجی برای انتقال تکنولوژی خود به این کشورها می‌گردد و عدم حمایت از حقوق مالکیت فکری و امکان تقلب و تقلید اگر هم در کوتاه‌مدت به نفع این کشورها باشد در بلندمدت باعث از میان رفتن انگیزه تولید و عرضه تکنولوژی‌های جدید می‌شود. در مقابل، مخالفان حقوق مالکیت فکری هم استدلال می‌کنند که این حقوق باعث افزایش قدرت انحصاری شرکت‌ها، کاهش امکان تقلید محلی از تکنولوژی‌های جدید، کاهش عرضه این تکنولوژی‌ها و افزایش قیمت کالاهای مربوطه می‌گردد. بنابراین، عده‌ای معتقدند که حمایت از حقوق مالکیت فکری باعث کاهش شکاف تکنولوژیک بین شمال (کشورهای توسعه یافته) و جنوب (کشورهای در حال توسعه) می‌گردد و

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران این موضوع در محدوده وظایف و مسئولیت‌های قوه مجریه می‌باشد و وضعیت فعلی آن خدشه‌ای به این امر وارد نمی‌آورد و لکن به علت اینکه در طول سالیان متمادی ظرفیت‌سازی و کسب تجربه، این تخصص و ظرفیت در سازمان ثبت اسناد و املاک کشور ایجاد گردیده شایسته نمی‌باشد که بدون توجه به این سابقه و تجربه به ایجاد مجدد آن در یک نهاد دیگر اقدام نمود که خود مستلزم اتلاف وقت و صرف هزینه‌های بسیار می‌باشد. علی‌الحال در تغییر محل دبیرخانه از سازمان ثبت اسناد و املاک کشور به وزارت دادگستری علی‌رغم وجهت قانونی آن باید به گونه‌ای عمل نمود که استفاده از ظرفیت‌های ایجاد شده مورد توجه جدی قرار گرفته و از هر گونه اتلاف منابع جلوگیری به عمل آید.

۳-۱۴. عضویت در کنوانسیون‌های بین‌المللی مالکیت فکری و موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای یا دوجانبه

ایران در سال ۱۳۳۸ (۱۶ دسامبر ۱۹۵۹) به «کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی» (تا اصلاحیه لیسبون مورخ ۳۱ اکتبر ۱۹۵۸) و در سال ۱۳۷۷ (۱۲ دسامبر ۱۹۹۸) نیز به اصلاحیه‌های استکهلم ۱۹۶۷ و ۱۹۷۹ کنوانسیون پاریس ملحق شده است. ایران همچنین در ۸۰/۹/۲۳ (۱۴ دسامبر ۲۰۰۱) به «کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری»، در ۸۲/۷/۳ (۲۵ سپتامبر ۲۰۰۳) به موافقت‌نامه مادرید راجع به ثبت بین‌المللی علائم و پروتکل مربوط به آن، در ۸۲/۱۲/۲۷ (۱۸ مارس ۲۰۰۴) به موافقت‌نامه مادرید در مورد جلوگیری از نصب نشانه‌های منبع غیر واقعی یا گمراه‌کننده بر کالا و در ۸۴/۹/۱۸ (۹ دسامبر ۲۰۰۵) به موافقت‌نامه لیسبون در مورد حمایت از اسم مبدأ و ثبت بین‌المللی آن ملحق شده است.

در زمینه حقوق مالکیت فکری، قراردادها و موافقت‌نامه‌های دوجانبه‌ای در زمینه‌های مختلف مانند سرمایه‌گذاری، روابط بازرگانی و روابط فرهنگی وجود دارد که در آنها حمایت از حقوق مالکیت فکری (اعم از حقوق مالکیت صنعتی و ادبی و هنری) متعلق به اتباع طرف متعاقد، در ایران به رسمیت شناخته شده است.

عده‌ای دیگر حمایت از این حقوق را موجب گسترش شکاف مذکور می‌دانند [۷].

۲-۱۵. مؤلفه بهداشتی در حقوق مالکیت فکری

اهمیت حمایت‌گرایی از حق اختراع برای توسعه و گسترش صنایع دارویی برکسی پوشیده نیست. در حقیقت بدون انگیزه لازم بعید است که بخش خصوصی در زمینه توسعه محصولات دارویی که نیاز کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته است سرمایه‌گذاری نماید.

صنعت داروسازی در کشورهای توسعه‌یافته به منظور پوشش هزینه‌های تحقیق و توسعه و کسب سود بیشتر به حقوق مالکیت فکری وابسته می‌باشد. از طرفی، به موضوع نگرانی کشورهای در حال توسعه در خصوص تأثیر چنین مقرراتی بر کشورشان به خصوص افزایش قیمت دارو کاملاً واقف هستیم. این افزایش قیمت در نبود مقررات جامع سلامت عمومی به ویژه بر مردم فقیر تأثیر بیشتری می‌گذارد.

در این بررسی، نکته اساسی این است که دغدغه‌های بهداشتی بایستی مورد ملاحظه و هدف اصلی قرار گیرد و این که حقوق مالکیت فکری چه مقرراتی را می‌تواند در ارتباط با محصولات مرتبط با سلامت اعمال کند. حقوق مالکیت فکری نباید به دنبال اهداف منفعت‌طلبانه باشد، مگر آن مقدار که برای توسعه بخش مورد نظر و افزایش سلامت عمومی در دراز مدت مورد نیاز است. مقررات مالکیت فکری باید متضمن افزایش سلامت عمومی به خصوص در کشورهای در حال توسعه و مردم فقیر باشد.

اینجا است که باید نقش حقوق مالکیت فکری در حل این معما را بررسی کرد. قصد ما این نیست که مسایل مربوط به سلامت مردم فقیر از تمامی ابعاد و یا کیفیت ارائه خدمات بهداشتی آنها را مورد بررسی قرار دهیم؛ که این عمل توسط سازمان جهانی بهداشت انجام شده و مشخص گردیده است که برای رفع مشکلات بهداشتی در کشورهای فقیر تزریق بیشتر منابع عمومی مورد نیاز است و این که در غیاب یک بازار بزرگ، حمایت از حق اختراع تأثیر کمی در گسترش تحقیق در مورد

بیماری‌های شایع در کشورهای در حال توسعه دارد [۸].

۳-۱۵. مؤلفه کشاورزی در حقوق مالکیت فکری

در سال‌های اخیر تغییرات مهمی در هر دو زمینه فناوری و ساختار تحقیقات به وجود آمده است. اول این که اختراع فناوری زیستی و مهندسی ژنتیک در بیست سال اخیر باعث توسعه و گسترش دستاوردهای تحقیقات بخش کشاورزی شده است. دوم این که در حالی که سرمایه‌گذاری بخش عمومی در تحقیقات عام‌المنفعه در سال‌های اخیر رو به کسادی رفته، اما سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به دلیل کشش بازار در این زمینه افزایش چشمگیری نشان داده است.

حقوق مالکیت فکری در ابتدا فقط برای اختراعات مکانیکی یا اثرهای هنری کاربرد داشت. شمولیت موجودات زنده توسط حقوق مالکیت فکری به سال‌های اخیر و به کشورهای توسعه‌یافته بر می‌گردد. تکثیر و کاشت محصولات گیاهی برای اولین بار در سال ۱۹۳۰ در آمریکا مشمول حق اختراع گردید و پس از آن حقوق ناشی از پرورش گیاه [۹] که شکل جدیدی از مالکیت فکری بود در نیمه دوم قرن بیستم گسترش پیدا کرد. از این رو نظام حمایت‌گرایی از گیاهان ریشه در ساختار اقتصادی و وضعیت کشاورزی کشورهای پیشرفته در دوره مذکور دارد. در چنین فضایی پرورش‌دهندگان بخش خصوصی از نظام حمایت‌گرایی جهت حمایت از محصولات خود استفاده نموده و کشاورزان سنتی که از بذره‌های سال قبل جهت مبادله، کاشت و یا فروش استفاده می‌نمایند نمی‌توانند هزینه‌های مربوط به توسعه را پوشش دهند [۱۰].

کشورهای در حال توسعه با پذیرفتن موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) [۱۱] بدون در نظر گرفتن تأثیر آن بر امنیت غذایی و این که آیا چنین حمایتی هر دو طرف تولیدکننده و مصرف‌کننده را منتفع می‌کند؛ متعهد به حمایت از گونه‌های گیاهی با استفاده از حق اختراع یا هر ابزار دیگری شده‌اند. همچنین همانند قضیه دارو موضوع این است که آیا حمایت از حقوق مالکیت فکری می‌تواند بر توسعه تحقیقات و نوآوری در جهت نیاز کشورهای در حال توسعه و مردم فقیر کمک

نماید و نیز این که مالکیت فکری چگونه بر قیمت و دسترسی کشاورزان به بذر و دیگر نهاده‌ها تأثیر می‌گذارد

۴-۱۵. مؤلفه‌ی سیاسی (اقتدار ملی) در حقوق مالکیت فکری

۴-۱۵-۱. توسعه حقوق مالکیت فکری و افزایش توانمندی توزیعی کشور

متخصصان اقتصاد توسعه، به منظور تعیین میزان رشد و توسعه اقتصادی ترجیح می‌دهند، از معیارهایی قابل اندازه‌گیری مانند درآمد ملی، درآمد سرانه و توزیع درآمد استفاده کنند تا با ارائه معیارهای اندازه‌گیری برای رشد و توسعه امکان ارزیابی آن را فراهم کنند. [۱۲]

در این راستا به نظر می‌رسد رعایت حقوق مالکیت ادبی و هنری از سویی بتواند منجر به پویایی در حوزه ادبیات و هنر و افزایش درآمد بخش قابل توجهی از دست‌اندرکاران این حوزه شود که این امر به نوبه خود افزایش توانمندی توزیعی را در این حوزه و دیگر عرصه‌های مرتبط با آن به همراه خواهد داشت و از سوی دیگر نگاهی اجمالی به نحوه حمایت‌های دولت‌ها در ایران از آثار پدیدآورندگان بیانگر این نکته است که عمده این حمایت‌ها در قالب اعطای یارانه به مؤلفان و مصنفان صورت می‌پذیرد که در صورت رعایت اصول مندرج در قوانین مالکیت معنوی، این قبیل حمایت‌ها به میزان قابل توجهی کاهش و در نتیجه فضایی مناسب برای توزیع متناسب یارانه‌ها از تولیدکنندگان به مصرف‌کنندگان فراهم می‌شود. این اقدام افزون بر آنکه مانع از تمرکز درآمدهای حاصل از یارانه‌ها در دست گروهی خاص خواهد شد، بلکه در عین حال منطبق با طرح هدفمندسازی یارانه‌ها و توزیع متناسب با نیازهای قشر مصرف‌کننده کالاهای فرهنگی خواهد بود و به این ترتیب ملاحظه می‌شود که توانمندی توزیعی کشور می‌تواند از این رهگذر افزایش یابد.

۴-۱۵-۲. توسعه حقوق مالکیت فکری و افزایش توانمندی استخراجی کشور

توانایی استخراجی یک نظام به ظرفیت آن در تجهیز منابع مادی و معنوی محیط داخلی و بین‌المللی برای پاسخگویی بیشتر

به نیازهای واقعی مردم اطلاق می‌شود. بر این اساس بخش عمده‌ای از توانمندی‌های استخراجی یک نظام را نیز می‌توان در مناسبات فرهنگی و اقتصادی جستجو کرد و با توجه به کم و کیف منابع در سطوح محلی و ملی به این پرسش پاسخ داد که یک نظام سیاسی به چه شیوه‌ای می‌تواند به بهترین صورت ممکن از منابع خود استفاده کند؟ در پاسخ به پرسش‌هایی نظیر این پرسش می‌توان گفت، به نظر می‌رسد در صورتی نظام می‌تواند اقدام به استخراج بهینه نیروها و توانمندی‌های داخلی خود کند که در داخل فضایی آزاد برای رقابت محصولات داخلی با یکدیگر و همچنین زمینه‌ای برای رقابت محصولات داخلی با محصولات مشابه خارجی موجود باشد. با این وصف آنچنان که شواهد عینی نشان می‌دهد کمک‌های بی‌دریغ دولت‌ها به ناشران آثار فرهنگی در ایران، منجر به ایجاد فضایی شده که بر مبنای آن دولت به یک بنگاه بزرگ خیریه تبدیل شده است و در نتیجه نمی‌تواند آنچنان که باید، به استخراج بهینه آثار و افکاری که قابلیت حمایت دارند، بپردازد [۱۳].

۴-۱۵-۳. توسعه حقوق مالکیت فکری و افزایش توانمندی تنظیمی کشور

مقصود از توانایی تنظیمی، برخورداری یک نظام از اقتدار لازم برای کنترل رفتار اجتماعی، اقتصادی و سیاسی گروه‌های گوناگون در جامعه است. در این روند، مرزهای اقتدار در هر جامعه براساس توانایی آن کشور در ایجاد تعادل بین گروه‌های مختلف اجتماعی ارزیابی می‌شود. بر این اساس یکی از مؤلفه‌های مهم میزان توانمندی تنظیمی، چگونگی توانایی دولت برای ایجاد همکاری سازنده بین گروه‌های موجود در جامعه به شمار می‌رود. به عبارت بهتر از آنجایی که در هر جامعه، چندین گروه اجتماعی و تفکر مستقل از یکدیگر وجود دارند، نحوه تنظیم تعامل میان آنان از جمله عواملی است که نشان می‌دهد توانایی تنظیمی حکومت که در قالب چانه‌زدن، بحث، مذاکره، اقناع، مصالحه و حتی در پاره‌ای از موارد سرکوب گروه‌ها صورت می‌پذیرد تا چه میزان است.

در این راستا برخی از مردم‌شناسان با اشاره به دو مدل

«کثرت‌گرایی اجتماعی» و «کثرت‌گرایی فرهنگی» برای تبیین چگونگی ایجاد تنظیم و تعادل میان گروه‌ها در یک کشور، توضیح می‌دهند که کار اصلی مؤسسات حکومتی در واقع تنظیم قوانین و برای مقابله با چالش‌ها و رقابت‌های گروهی درونی هر کشور است [۱۴]. در چارچوب کثرت‌گرایی اجتماعی به علت آنکه تعداد گروه‌هایی که افراد به آن تعلق دارند متعدد است و همچنین نوع عضویت‌ها داوطلبانه و پیوندها نیز مدنی است، وابستگی‌های گروهی پایین و عضویت در گروه‌ها نیز حالت همپوشانی دارد. به عبارت بهتر در این شیوه از کثرت‌گرایی افراد به علت نداشتن وابستگی‌های زیاد گروهی و عضویت داشتن در چندین گروه مختلف، متساهل‌تر و معتدل‌تر هستند و امکان بروز رفتار دموکراتیک از سوی آنان بیشتر انتظار می‌رود.

برخلاف مدل کثرت‌گرایی اجتماعی، در کثرت‌گرایی فرهنگی از آنجایی که پیوندهای قبیله‌ای، نژادی، قومی، مذهبی و منطقه‌ای بر مناسبات افراد حاکم است، اعضای هر گروه به طور معمول چندان قادر به درک همکاری‌های کلان در چارچوب منافع حاصل از داشتن دولت و اقتصاد ملی نیستند که نتیجه این وضع تعارض‌آمیز، شکندگی یکپارچگی ملی و آسیب‌پذیری اقتدار ملی خواهد بود. در چنین وضعی نبود اجماع و توافق کلی بر سر قواعد بازی و ارزش‌های حاکم بر جامعه و همچنین فقدان احساس هویت مشترک موجب آن می‌شود که در بیشتر موارد، اجبار جان‌نشین شیوه‌های دموکراتیک توافق و سازش شود [۱۵].

با وجود آنچه درباره انواع کثرت‌گرایی گفته شد، باید خاطر‌نشان ساخت که از منظر فرهنگی، ایجاد وابستگی متقابل بین گروه‌های موجود در هر کشور از جمله عوامل ایجاد وحدت و عاملی برای سوق‌دادن شرایط از سمت کثرت‌گرایی فرهنگی به کثرت‌گرایی اجتماعی محسوب می‌شود.

بر این اساس، به نظر می‌رسد توسعه حقوق مربوط به مالکیت معنوی با قید برخی از ملاحظات ارزشی به ویژه در بخش هنر و ادبیات افزون بر ایجاد آثار فاخر بومی و «فولکلور» [۱۶] می‌تواند منجر به افزایش تعاملات و رقابت‌های فرهنگی سازنده به ویژه میان گروه‌ها و اقلیت‌های قومیتی و مذهبی جامعه ایرانی شود و در نتیجه انجام توانایی تنظیمی دولت را تسهیل کند. به عبارت

بهتر هنگامی که دولت بتواند با تأکید بر رعایت حقوق حاصل از مالکیت معنوی، تولید آثار فرهنگی بومی رادرون مرزهای خود افزایش دهد، خواهد توانست هر چه بیشتر بر باورهای متصلب برخاسته و ناشی از گرایش‌های فرهنگ قومی و قبیله‌ای آن کشور نیز غلبه کند؛ چرا که در تحلیل نهایی مفاهیمی نظیر «عقلانیت جمعی، منافع ملی، اهداف و برنامه‌ریزی ملی» در جریان روند قاعده‌مندی امور به دست می‌آیند و فهم این مفاهیم با طرز تلقی عشیره‌ای منافات بنیادین دارد [۱۷]. بر این اساس، هنگامی که دولت بتواند توسعه حقوق مالکیت ادبی و هنری را در داخل مرزها تشویق کند، از طریق فرایندی که به آن اشاره شد در حقیقت می‌تواند توانایی تنظیمی و در نتیجه اقتدار ملی خود را افزایش دهد. البته در چگونگی انجام این فرایند و نقش توسعه فناوری‌ها و ارتباط آن با ساخت حکومت‌ها نیز ملاحظات وجود دارد که پرداختن به آن مجال دیگری را می‌طلبد [۱۸].

۴-۴-۱۵. توسعه حقوق مالکیت فکری و توانمندی نمادین و اعتقادی کشور

پیوستن ایران به نظام جهانی مالکیت معنوی، (با رعایت مصالح داخلی) می‌تواند امکان عرضه اندیشه‌ها و آثار ارزشمند ایرانی را در بازارهای جهانی فراهم کند و موجب اعتلای نمادهای فرهنگ ایران و اسلامی و در نتیجه حفظ جایگاه رفیع فرهنگی کشور در سطح جهانی شود. به عبارت بهتر با عطف به این نکته که ایران به احتمال قوی سرانجام به عضویت سازمان جهانی تجارت در خواهد آمد، مسئولان باید آمادگی‌های لازم را به لحاظ نمادسازی در سطوح جهانی انجام دهند که یکی از راهکارهای این مهم، رشد آثار ایرانیان در سطوح جهانی است. بدیهی است که به هر میزان نمادهای یک کشور بیشتر و اجماع کلی برای پذیرش آنها گسترده‌تر باشد، اقتدار ملی نیز به علت آنکه مبتنی بر «فرهنگ ملی» است، از استحکام به مراتب بیشتری برخوردار خواهد بود [۱۹].

از این منظر با توجه به جایگاه اندیشه، ادبیات و هنر در ایجاد و خلق نمادها، به رسمیت شناختن و توسعه حقوق مربوط به مالکیت ادبی و هنری می‌تواند به ویژه در صورت توجه

برنامه‌ریزان فرهنگی کشور، توانایی‌های نمادین و اعتقادی را در کشور برای تجهیز بیشتر منابع و ایجاد یکپارچگی بیشتر در فرهنگ ملی افزایش دهد. این در حالی است که به طور حتم یکی از مهمترین پشتوانه‌های تحقق سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور نیز استفاده سیاست‌گذاران از نمادها برای تشویق ایرانیان به سمت و سوی رشد و توسعه بیشتر کشور است.

۵-۱۵. مؤلفه‌ی زیست محیطی در حقوق مالکیت فکری

رابطه حقوق مالکیت فکری با مسائل زیست‌محیطی خصوصاً مسائل مذکور در کنوانسیون تنوع زیستی یکی از مسائل مورد علاقه و در ضمن مورد اختلاف صاحب‌نظران می‌باشد. بعضی از ایشان در این رابطه معتقدند که هیچ تضاد جدی میان این دو موضوع بین‌المللی وجود ندارد و تمامی مقررات مربوط به حقوق مالکیت فکری در کنوانسیون تنوع زیستی بوده و با تعهدات اعضای سازمان جهانی تجارت در موافقت‌نامه تریپس هماهنگ می‌باشد. بعضی دیگر معتقدند که میان مقررات موجود در این دو سند تناقضات آشکار و جدی وجود دارد.

گروهی که معتقدند هیچ تناقض جدی میان مقررات دوسند مذکور وجود ندارد، اغلب به مقررات مربوطه در کنوانسیون تنوع زیستی استناد می‌نمایند. مفاد مربوط به حقوق مالکیت فکری در ماده ۱۶ این کنوانسیون مندرج گردیده است. ماده ۱۶ تحت عنوان «دسترسی و انتقال فناوری» دارای ۵ بند می‌باشد. در بند ۵ مقرر گردیده است که اعضای متعهد تصدیق می‌نمایند که حق اختراع و دیگر حقوق مالکیت فکری ممکن است بر اجرای مقررات این کنوانسیون تأثیر بگذارد و از این رو تضمین می‌نمایند که این مقررات در سطح ملی و بین‌المللی در جهت حمایت از مفاد این کنوانسیون بوده و در تعارض با اهداف آن نباشد.

به نظر می‌رسد در این بند اذعان گردیده است که مقررات مربوط به حقوق مالکیت فکری بر اجرای مفاد کنوانسیون تنوع زیستی آثار منفی دارد و اعضا می‌خواهند با همکاری تضمین نمایند که این مقررات نه تنها تضادی با هم نداشته باشند بلکه در جهت حمایت یکدیگر نیز باشند. البته در همین بند این همکاری را مشروط به قوانین ملی و بین‌المللی می‌نمایند. به عبارت دیگر،

اعضا متعهد گردیده‌اند که با وضع قوانین مناسب و حمایت‌کننده در سطح ملی و بین‌المللی از بروز این آثار منفی بکاهند [۲۰]. با توجه به چالشهایی که این اسناد بین‌المللی برای یکدیگر ایجاد کرده‌اند، بسیاری از سازمان‌های غیردولتی و دولتی و حتی شورای تریپس سازمان جهانی تجارت و کنوانسیون تنوع زیستی تلاش‌هایی را برای از بین بردن این چالش‌ها معمول داشته‌اند.

۶-۱۵. مؤلفه‌ی نهادی (در روابط شمال و جنوب) در

حقوق مالکیت فکری

باید گفت که مهمترین توجیه برای این نوع از همکاری‌های نابرابر، کشورهای شمال به دنبال انتفاع فزاینده از امکانات خود بوده و با دستیابی سهل و قاعده‌مند به منابع اقتصادی کشورهای در حال توسعه منافع و در مجموع قدرت خود را بیشتر نمایند و لذا رویکرد آنها به صورت همکاری با دستاوردهای نسبی است. در مقابل، کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه‌یافته هم بنابر واقعیت‌های زندگی و شرایط موجودشان که به این روابط نیاز دارند خیلی سخت با برخی مشکلات موجود برخورد نکرده‌اند. چون به هر ترتیب از این مقررات اطلاع دارند و برای تقویت امور اقتصادی - سیاسی خود و گرفتن پاره‌ای از امتیازات به ناچار باید امتیازات متقابلی را به طرف‌های خود بدهند. به همین خاطر آنها نیز به دنبال دستاوردهای مطلق و منفرد خود می‌باشند؛ چون اگر به دستاوردهای شمال فکر کرده و آثار زیانبار کوتاه‌مدت و میان‌مدت این همکاری فکر کنند که برای مهمترین هدف ملی خود که توسعه است کاری از پیش نخواهند برد و مسیر تعامل جهانی آنها هموار نخواهد گردید [۲۱].

۱۶. تحلیل نتایج حاصله از پرسشنامه در خصوص

مؤلفه‌های تأثیرگذار

با توجه به مطالعات انجام شده و اخذ نظرات خبرگان و صاحب‌نظران طی پرسشنامه و تحلیل نتایج حاصله از پرسشنامه، مؤلفه‌های ذیل در تدوین راهبردهای حقوق مالکیت فکری به ترتیب از اهمیت برخوردار می‌باشند:

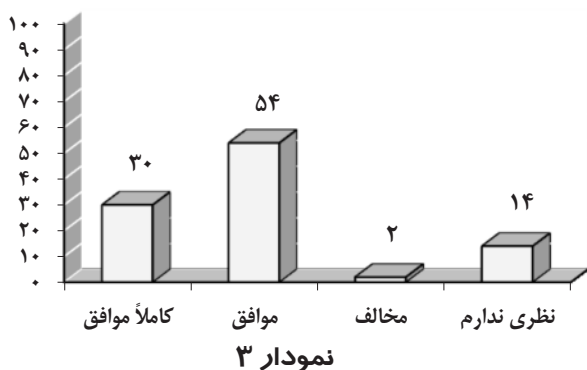
۱- ارتقاء علم و فناوری و حقوق مالکیت فکری ۹۸ درصد

نمایند. (نمودار شماره ۲).

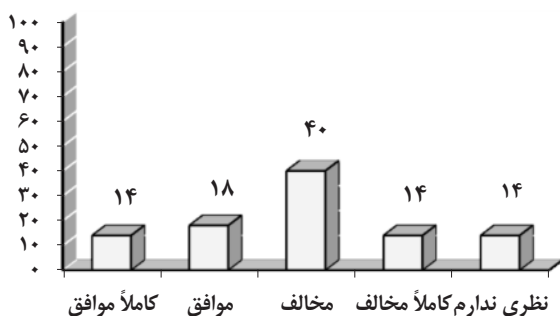
نمودار ۲

ج- مدیریت امور مربوط به حقوق مالکیت فکری، توسط قوه قضائیه خارج از قوه مجریه منطقی نیست. (نمودار شماره ۳)

نمودار ۳

د- «شورای سیاست‌گذاری حقوق مالکیت فکری که هم اکنون زیر نظر وزارت دادگستری اداره می‌شود در وضعیت فعلی امور مربوط به حقوق مالکیت فکری را به خوبی مدیریت نمی‌نمایند». (نمودار شماره ۴)

نمودار ۴

ه- شورای سیاست‌گذاری حقوق مالکیت فکری به این علت که اعضای آن از دستگاه‌های ذیربط می‌باشند در صورت کسب ظرفیت‌های لازم و تخصیص بودجه بهترین گزینه برای اداره

۲- حقوق اشخاص و ذینفعان و حقوق مالکیت فکری ۹۴ درصد

۳- توسعه روابط نهادی و حقوق مالکیت فکری ۹۴ درصد

۴- موازن شرعی و حقوق مالکیت فکری ۹۲ درصد

۵- تأثیر سرعت خصوصاً سازی بر روی حقوق مالکیت فکری ۹۰ درصد

۶- الحاق به اسناد بین‌المللی و حقوق مالکیت فکری ۹۰ درصد

۷- مسائل کشاورزی و حقوق مالکیت فکری ۹۰ درصد

۸- مسائل زیست محیطی و حقوق مالکیت فکری ۸۴ درصد

۹- بهداشت عمومی و حقوق مالکیت فکری ۸۰ درصد

۱۰- اقتدار ملی و حقوق مالکیت فکری ۸۰ درصد

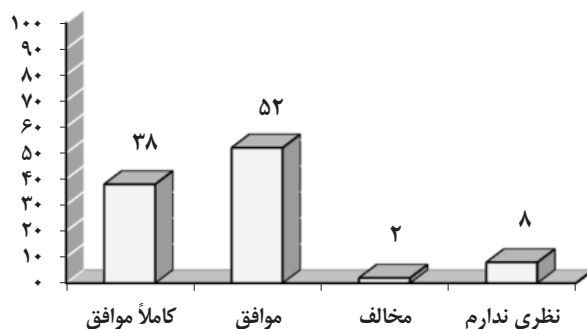
به این ترتیب فرضیه تحقیق که وجود رابطه‌ی معنادار بین مولفه‌های محیطی (داخلی و خارجی) و حقوق مالکیت فکری می‌باشد، به اثبات می‌رسد. در ضمن پاسخ به سؤال مقاله که چستی راهبردهای مربوطه می‌باشد در ادامه آورده می‌شود.

۱۷. تحلیل نتایج حاصله از پرسشنامه در خصوص

اداره امور مربوط به حقوق مالکیت فکری

مدیریت و ساختار امور مربوط به حقوق مالکیت فکری در جمهوری اسلامی ایران با شش مؤلفه مورد بررسی قرار گرفته که نتایج آن به شرح زیر است:

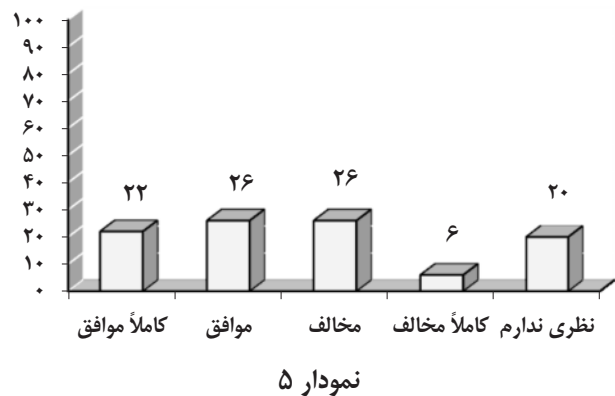
الف- «سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی هیچ کدام به تنهایی ظرفیت‌های لازم برای مدیریت بر امور مربوط به حقوق مالکیت فکری را ندارند». (نمودار شماره ۱)

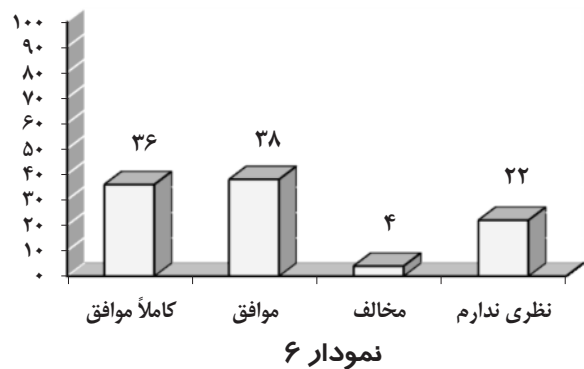
نمودار ۱

ب- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور نمی‌توانند حقوق مالکیت فکری را حتی به طور مشارکتی به دلیل تداخل مسئولیت‌ها به طور مطلوبی مدیریت

امور مربوط به حقوق مالکیت فکری هستند. (نمودار شماره ۵)

و- «سازمان حقوق مالکیت فکری (سازمان مستقل) گزینه‌ای مناسب برای اداره امور مربوط به حقوق مالکیت فکری در کشور می‌باشد» (نمودار شماره ۶)

از میان تحلیل‌های به‌دست آمده از نظرات کارشناسان ذیصلاح در بخش مربوط به مدیریت امور مربوط به حقوق مالکیت فکری نتایج ذیل حاصل شده است:

- وضعیت فعلی مدیریت امور مربوط به حقوق مالکیت فکری در کشور مطلوب ارزیابی نمی‌شود.

- اداره امور مربوط به حقوق مالکیت فکری در قوه قضاییه خارج از قوه مجریه صحیح نمی‌باشد.

- هیچکدام از سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به تنهایی و یا در کنار یکدیگر صلاحیت این امر را ندارند.

- اگر چه شورای هماهنگی و سیاست‌گذاری حقوق مالکیت فکری تا حدودی فرا سازمانی می‌باشد ولی در وضعیت فعلی به علت نداشتن ظرفیت‌های لازم شامل نیروی انسانی و منابع مالی با مشکلات بسیاری مواجه می‌باشد.

- سازمان حقوق مالکیت فکری که از سوی شورای هماهنگی و سیاست‌گذاری حقوق مالکیت فکری نیز پیشنهاد تأسیس آن گردیده به علت فرا سازمانی بودن و همچنین تخصیص منابع لازم بهترین گزینه برای اداره امور مربوط به حقوق مالکیت فکری در کشور تلقی می‌شود.

۱۸. تدوین راهبردها

مراحل مختلف تدوین راهبرد براساس ماتریس SWOT به شرح ذیل می‌باشد.

فرآیند پنج مرحله‌ای تهیه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی:

مرحله اول: عوامل اصلی داخلی و خارجی را فهرست می‌کنیم.

مرحله دوم: به هریک از آنها وزن می‌دهیم (جمع کل وزن‌ها باید برابر با یک شود).

مرحله سوم: به هریک از عوامل، ضریب تحت عنوان ضریب اهمیت بین یک تا چهار می‌دهیم.

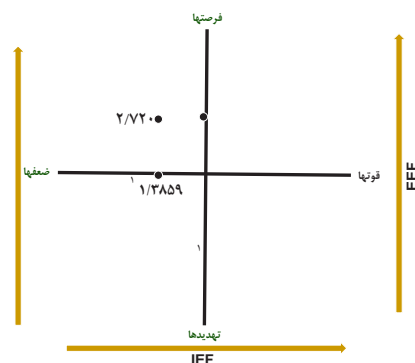
مرحله چهارم: وزن هر عامل را در ضریب اهمیت آن ضرب می‌کنیم. (با این کار نمره موزون حاصل می‌آید).

مرحله پنجم: نمره موزون همه‌ی عوامل را با هم جمع می‌کنیم. این عدد نشان دهنده‌ی امتیاز موزون کل در مطالعات داخلی و خارجی است.

پس از تعیین جمع نمرات موزون عوامل داخلی و خارجی و مشخص شدن امتیاز موزون نهایی آنها در ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی به منظور تعیین موقعیت (وضعیت و جایگاه فعلی سازمان) و رویکرد راهبرد سازمان برای تدوین فرموله کردن راهبردها (اقدام راهبرد)، امتیازات فوق را روی محورهای مختصات برابر شکل زیر مشخص کرده و نقطه حاصل از تقاطع این دو عدد را به‌دست می‌آوریم. این نقطه موقعیت و وضعیت فعلی سازمان را نشان می‌دهد. ناحیه‌ای که نقطه در آن قرار می‌گیرد تعیین کننده رویکرد راهبرد سازمان است.

پس از شناسایی عوامل محیطی (فرصت‌ها و تهدیدها) و عوامل درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و تعیین عوامل کلیدی از

غیر کلیدی و پس از معین شدن رویکرد و جهت حرکت راهبرد سازمان از طریق ماتریس SPACE، زمان پیشنهاد و انتخاب گزینه‌های راهبرد فرا می‌رسد.

نمودار ۷- ارزیابی و تعیین موقعیت و اقدام استراتژیک

۱۹. تشکیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی راهبردی QSPM [۲۲]

ماتریس کمی برنامه‌ریزی راهبرد (QSPM) یکی از تکنیک‌ها و ابزارهای بسیار رایج در ارزیابی گزینه‌های راهبردی و مشخص نمودن جذابیت نسبی راهبردها است که برای مرحله تصمیم‌گیری جهت انتخاب راهبردهای برتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. این مرحله بعد از تعامل دادن عوامل داخلی و خارجی برای تشکیل ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی است که فهرست راهبردهای SO، ST، WO و WT را مشخص می‌کند.

با کمی کردن ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی، می‌توان به ارزیابی کمی راهبردهایی که توان مواجهه با شرایط درونی و برونی بخش را دارند و یا ندارند پرداخت و فهرستی از راهبردهای دارای اولویت برای مرحله سوم را از درون آن انتخاب نمود.

با محاسبه مختصات مربوطه و موقعیت‌یابی در تحلیل Space، وضعیت جمهوری اسلامی ایران در موقعیت تدافعی قرار گرفت. پس از احراز موقعیت، تعداد ۲۲ راهبرد دوگانه در حوزه‌های SO، WO، ST، WT تدوین گردید و پس از آن با استفاده از تحلیل کمی برنامه‌ریزی استراتژیک ضمن تعیین میزان جذابیت هریک از مؤلفه‌های چهارگانه فرصت، تهدید، قوت و ضعف برای هر یک از ۲۲ راهبرد تدوین شده امتیاز موزون

جذابیت محاسبه و راهبردها اولویت‌بندی گردیده و نهایتاً تعداد ۱۵ راهبرد ذیل با ملاحظه میزان راهبردهای قابل استفاده از هر یک از موقعیت‌های چهارگانه بعنوان راهبردهای برتر دسته‌بندی گردیدند و به دو دسته ی خارجی و داخلی تقسیم گردیدند.

الف: راهبردهای داخلی

۱- آشنا نمودن ذینفعان اصلی حقوق مالکیت فکری در بخش‌های دولتی و خصوصی از طریق فرهنگ‌سازی موضوعات مربوط به حقوق مالکیت فکری با سازماندهی نهادهای مرتبط در کشور.

۲- تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی و انتقال دانش و فناوری از طریق ارتقاء حمایت از موضوعات مربوط به حقوق مالکیت فکری با فرهنگ‌سازی و آشنا نمودن ذینفعان اصلی با این موضوعات.

۳- ارتقای حمایت از موضوعات مربوط به حقوق مالکیت فکری از طریق فرهنگ‌سازی و آشنایی ذینفعان اصلی و منتفع نمودن جامعه از منافع آن در کوتاه مدت با استفاده از الگوهای کشورهای موفق.

۴- رفع ناهماهنگی میان سازمان‌های ذیربط در اداره امور مربوط به حقوق مالکیت فکری از طریق غلبه بر رویکردهای کوتاه‌مدت، سطحی و بخشی و جلوگیری از سیاست‌زدگی با بهره‌مندی از الگوهای کشورهای موفق و سازماندهی نهادهای مرتبط.

۵- ایجاد مدیریت منسجم و یکپارچه حقوق مالکیت فکری در کشور از طریق رفع ناهماهنگی‌ها میان کلیه سازمان‌های ذیربط با ارائه یک برنامه راهبردی در کلیه بخش‌های مرتبط و با بهره‌گیری از الگوهای کشورهای موفق.

۶- جلب مشارکت مدیران راهبردی در موضوع حقوق مالکیت فکری از طریق اتخاذ رویکرد راهبردی در کشور با ایجاد ظرفیت‌های مالی و نیروی انسانی متخصص و بهره‌گیری از الگوهای کشورهای موفق و سازماندهی نهادهای مرتبط در کشور.

ب: راهبردهای خارجی

۱- ارتقای حمایت از حقوق مالکیت فکری از طریق تعامل

سازنده و حضور در عرصه‌های بین‌المللی در راستای اهداف سند چشم‌انداز.

۲- افزایش حمایت از حقوق مالکیت فکری در کشور از طریق کسب وجهت حقوقی بین‌المللی با حضور مستمر و کارآمد در نشست‌های سازمان جهانی مالکیت فکری و یونسکو و مشارکت در اداره امور آن به منظور مشارکت حداکثری در قاعده‌سازی موضوعات حقوق مالکیت فکری.

۳- حضور قدرتمند در نهادهای بین‌المللی از طریق جلوگیری از نفوذ قدرت‌های مسلط جهانی با فرهنگ‌سازی و تقویت ظرفیت‌های مربوط به بانک‌های اطلاعاتی، منابع مالی و منابع انسانی.

۴- حضور جدی و فعال در محافل بین‌المللی مربوط به حقوق مالکیت فکری و اداره امور آنها با مشارکت حداکثری در قاعده‌سازی موضوعات حقوق مالکیت فکری و با پرداختن به این موضوع به عنوان مسأله راهبردی کشور.

۵- ارتقای حمایت از حقوق مالکیت فکری از طریق همکاری علمی و دانشگاهی با کشورهای مختلف با بهره‌گیری از الگوهای کشورهای موفق.

۶- اجرای مؤثر و صحیح حقوق مالکیت فکری از طریق تربیت نیروی انسانی متخصص از جمله قضات دادگستری با استفاده از همکاری‌های بین‌المللی در سطوح دوجانبه، چندجانبه و منطقه‌ای.

۷- ایجاد زیرساخت‌های مرتبط از قبیل تهیه بانک‌های اطلاعاتی، آموزش نیروی انسانی از طریق همکاری‌های علمی و دانشگاهی و بین‌المللی در سطوح دوجانبه و چندجانبه و منطقه‌ای با سازماندهی نهادهای مرتبط در کشور.

۸- رفع نواقص حقوق مالکیت ادبی و هنری و استفاده از ظرفیت‌های موجود در حمایت از دانش سنتی و خصوصاً فرش دستباف ایرانی از طریق الحاق به اسناد بین‌المللی با بهره‌گیری از الگوهای کشورهای موفق.

جمع‌بندی و ملاحظات

در ادامه نیز برترین راهبرد و یا راهبرد راهبردها [۲۳] با توجه

به تأثیرگذارترین مؤلفه‌ها در تدوین راهبردهای مربوطه، مورد مطالعه قرار گرفته و راهبردهای ذیل به عنوان برترین راهبردها ارائه گردید.

"حضور در مجامع جهانی و مشارکت کارآمد در فرآیند قاعده‌سازی آنها با اتخاذ رویکرد راهبردی به حقوق مالکیت فکری در سایه مأموریت‌ها اهداف و ارزشهای حاکم بر کشور و توجه به ضرورت و چندوجهی بودن موضوعات مربوط به این حقوق.

۲- تمرکز مدیریت امور مربوط به حقوق مالکیت فکری در سازمان حقوق مالکیت فکری و اجرای مؤثر آن از طریق فرهنگ‌سازی و آشنا نمودن ذینفعان اصلی با حقوق مالکیت فکری در چارچوب برنامه‌های توسعه ملی، سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ و سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ با توانمندسازی نیروی انسانی متخصص و تخصیص منابع مالی لازم."

نظر به اینکه قوانین مربوط به حقوق مالکیت صنعتی در کشور تقریباً با استانداردهای بین‌المللی هماهنگ می‌باشد، بنابراین حضور در عرصه بین‌المللی برای این دسته از حقوق به منظور حفظ حقوق کشور ضروری می‌باشد. در رابطه با حقوق مالکیت ادبی و هنری نیز نظر به اینکه جمهوری اسلامی ایران هم اکنون عضو هیچ سند بین‌المللی نمی‌باشد و با توجه به اینکه مقام معظم رهبری نیز در فتوای مربوطه رعایت آن را برای خارجیان فعلاً به صلاح نمی‌دانند لذا باید حضور در مجامع بین‌المللی در این خصوص و عضویت در اسناد بین‌المللی مربوطه با رعایت صرفه و صلاح کشور عمل شود.

پی‌نوشت

۱- بیانات در دیدار استادان دانشگاه‌های استان خراسان در دانشگاه فردوسی مشهد (۲۵/۰۲/۱۳۸۶ - ۱۶:۱۶) به نقل از سایت مقام معظم رهبری به آدرس: <http://www.leader.ir/langs/fa/?p=bayanat&id=3>
:039

2- Outline of the National Intellectual Property Strategy

۳- طرح راهبردی ملی حقوق مالکیت فکری چین، ۲۰۰۸

رایانه‌ای (مصوب ۱۳۸۳/۴/۲۰۰۴)

سریع القلم، محمود، مبانی عشیره ای فرهنگ سیاسی ایران، ماهنامه اطلاعات سیاسی و اقتصادی، فروردین و اردیبهشت. ۱۳۷۸

عظیمی، محمد و شهروز شریعتی، (۱۳۸۹)، مالکیت معنوی به مثابه افزایش اقتدار ملی، بررسی نقش رعایت حقوق مالکیت معنوی بر تحقق اقتدار ملی مطابق نظریه توانمندسازی نظام‌ها، مندرج در مجموعه مقالات همایش مالکیت ادبی- هنری و حقوق مرتبط، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۹

قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (مصوب ۱۹۷۰/۱۳۴۸)

قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری (مصوب ۲۰۰۸/۱۳۸۶)

قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (مصوب ۱۹۷۳/۱۳۵۲)

قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (مصوب ۲۰۰۰/۱۳۷۹)

قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) (مصوب ۱۹۹۶/۱۳۷۵)

قانون تجارت (مصوب ۱۹۳۲/۱۳۱۱)

قانون ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر و نهال (مصوب ۲۰۰۳/۱۳۸۲)

قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی (مصوب ۲۰۰۵/۱۳۸۳)

فتحی‌زاده، امیر هوشنگ، تجارت و محیط زیست، تهران، چاپ و نشر بازرگانی. ۱۳۸۶

فتحی‌زاده، امیر هوشنگ و انور کمری، حمایت از ذخایر ژنتیک و محصولات کشاورزی در چارچوب حقوق مالکیت فکری، فصلنامه پژوهش‌های تجارت جهانی، سالهای سوم و چهارم، شماره‌های ۱۲ و ۱۳. ۱۳۸۷

نوروزی، حسین، (۱۳۸۶)، جهانی شدن و توسعه حقوق مالکیت فکری در اقتصاد جهانی، پایان نامه دکتری، تهران، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق. ۱۳۸۶

4- Science and Technology Policy

۵- سیاست علم و فناوری هندوستان، ۲۰۰۳

6 - World Bank, 2001, P 133.

7- Commission on Intellectual Property Rights 2002, p.1 and Park and Lippoldt 2003, p.7 and 2004, p.5.

8- Commission on Macroeconomics and Health, 2001, p.77.

9-Plant Breeding Rights (PBRs)

۱۰- فتحی‌زاده، کمری، ۱۳۸۷، ص ۹۷

11-Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)

۱۲- نوری نائینی، ۱۳۷۲، ص ۲۸-۳۰

۱۳- عظیمی، شریعتی، ۱۳۸۹، ص ۵۸۱

14 - Latham, 1952 , p379.

15 - Andrian, 1970, p110.

16- Folklore

۱۷- سریع‌القلم، ۱۳۷۸، ص ۷۳

۱۸- برای مطالعه بیشتر در زمینه این ملاحظات، نک: ایوانز،

پیتر ۱۳۸۰. توسعه یا چپاول: نقش دولت در تحول صنعتی،

ترجمه عباس زنده‌بافت و عباس مخبر. تهران: طرح‌نو.

صفحه ۴۲۴-۴۱۵.

۱۹- برای مطالعه بیشتر در زمینه نقش توانایی‌های نمادین،

ارزش‌ها و فرهنگ در توسعه یک جامعه، نک: رزاقی،

ابراهیم ۱۳۷۸. توسعه اقتصادی و ضرورت پرداختن به

فرهنگ ملی، ماهنامه «اطلاعات سیاسی و اقتصادی». آذر،

دی، بهمن و اسفند.

۲۰- فتحی‌زاده، ۱۳۸۶، ص ۱۰۸

۲۱- نوروزی، ۱۳۸۶، ص ۳۰

22- Quantitive Strategic Planning Matrix

23- Grand Strategy

منابع

آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم

تجار (مصوب ۲۰۰۹/۱۳۸۷)

آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و

هنرمندان (مصوب ۱۹۷۱/۱۳۵۰)

آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای